

mener er satt på begrep, er å forklare hvorfor de mener som de gjør. Kulturforskere stanser dessverre altfor ofte etter at den forstående biten er unnagjort. De beskriver og beskriver, forstår og forstår, men går sjelden ordentlig inn i forklaringsspørsmålet. Hvorfor ikke ta det videre? For her har du en fagpolitisk strategi, spør du meg. En kulturforskning som forklarer kontinuitet og endring i komplekse meningsstrukturer; den vil i hvert fall jeg lese.

Hvis den i tillegg unngår to fallgruver: Et ukritisk politisk engasjement på vegne av dem man utforsker og en overdreven tro på at de viktige forskningsspørsmålene og de korrekte fortolkningene nødvendigvis kommer fra de utforskede selv. En del av bidragsyterne i *Research Ethics in Studies of Culture and Social Life* er ikke så veldig redd for disse fallgruvene akkurat. Til sitt forsvar vil de kanskje si at de har et annet vitenskapelighetsbegrep enn meg. Her og nå er det vel bare en ting for meg å si til det. Ja, det tror jeg at de har.

Audun Kristoffer Kjus 2007. *Sakens Fakta. Fortellingsstrategier i straffesaker.*

Acta Humaniora nr. 319. PhD-avhandling. Oslo, Unipub. 222 s.

Anmeldt av Simon Ekström, Stockholms universitet

De innledende spørsmålene i *Sakens fakta* handler om vad som sker når man väljer att titta på rätten som en arena för berättelser. Vad händer, vad får vi syn på, om vi betraktar rätten som en plats där individer "förhandlar med berättelser"? Med detta anslag placerar sig avhandlingen på det fält som kan beskrivas som *rättens narrativa etnografi*. Det rör sig om en forskningstradition som intresserar sig för vad rätten gör med berättelser, och vad berättelser och berättande i sin tur gör med rätten. Eller varför inte låta författaren säga det med egna ord: "Det jeg vil ha frem, er hvordan straffeprosessene tar seg ut når dette, i den rettslige hverdagen taust forutsatte aspektet trekkes i forgrunnen" (s. 7). Och jag kan redan nu säga att Audun Kjus ger ett både värdefullt och originellt bidrag till denna forskning. *Sakens fakta* är på många sätt en alldeles utmärkt avhandling. Inte minst är den nyttig läsning för alla som på något sätt har anledning att reflektera över rätten som en dömande arena. Det gäller jurister och poliser i lika hög grad som forskare, journalister och politiker.

Texten sträcker sig över sju kapitel och drygt tvåhundra sidor. Ett litet frågetecken kan markeras för att en tredje rubriknivå inte alls återfinns i innehållsförteckningen. De utelämnade rubrikerna gör det onödigt svårt att orientera sig i avhandlingen. Det empiriska materialet utgörs av 22 kortare hovedforhandlinger som Kjus följt i første instans under 2003/2004. Antingen har dessa förhandlingar spelats in på band eller, när så inte varit möjligt, dokumente-

rats för hand med papper och penna. Det som står i fokus är hela tiden argumentationen i rätten: *vad* är det som sägs, *hur* säger man det, och *varför* säger man det?

En av de största kvaliteterna med avhandlingen är de många analytiska när läsningarna, den närgångna blicken ner i materialet. Ofta får vi som läsare ord för ord följa de berättelser, frågor och förtydliganden som uttalas i rättssalen. Härigenom får läsaren en värdefull inblick i hur berättandet blir ett medel för samtliga parter att framhäva det egna perspektivet. Det är med utgångspunkt i denna väl genomförda närhet till källorna och rättens aktörer som Kjus kan hävda att den rättsliga verksamheten är helt och hållet *beroende* av berättelser. Det kan låta självklart. Givetvis är rätten en arena för berättelser: det är väl just det som rätten gör, värderar berättelser. Men Kjus understryker att rätten inte bara tar ställning till olika berättelser i sin bevisvärdering, utan att det narrativa beroendet går mycket djupare än så. Två iakttagelser kan nämnas särskilt. För det första det faktum att även de mest objektiva fakta i rätten alltid förmedlas via berättelser, alltid är inbäddade i berättelser. För det andra att också domstolen rent konkret använder sig av berättelser för att avgöra frågor om skuld och ansvar.

Som Kjus påpekar måste den verklighet som domarna stadfäster i sina utslag framstå som övertygande och rimlig för att inte hela det juridiska bygget ska rasa. På ett övertygande sätt lyckas han också visa hur det går till när rätten auktoriserar sin egen verklighetsbeskrivning genom användandet av berättelser och tillämpandet av en narrativ logik.

De invändningar som trots allt är möjliga att resa gäller därför mest avhandlingen som ett hantverk och ett skrivande. Då vill jag först vara klar över att detta i de flesta

stycken är en mycket välskriven och överskådlig avhandling. Dessutom är den teoretiskt genomarbetad och avklarnad, de begrepp som introduceras i inledningen är verkligen desamma som senare används för att driva analysen vidare. Till detta kommer att den på ett välgörande (och för akademiska avhandlingar ganska ovanligt sätt) också är begåvad med en hela tiden närvarande egen *författarröst*. Problemet är alltså sällan vad som står i texten, men ibland vad som inte står där. Så är det lite förvånande att författaren med den tydliga rösten paradoxalt nog ändå framstår som ganska frånvarande i sin egen avhandling.

Det jag efterlyser är ett större intresse också för Kjus, författaren och berättaren. Redan i bokens andra mening introduceras begreppet *Homo narrans*, den berättande människan. Avsikten är att med detta uttryck fästa uppmärksamheten på ”hvordan evnen til å fortelle er et menneskelig særtrekk” (s. 7). Men den tankeväckande ingången appliceras aldrig på den person som fört pennan bakom avhandlingstexten. Vilket är lite synd, en sådan reflexiv diskussion tror jag hade skapat än större förtroende för avhandlingens resonemang. För med en sådan öppningsfras är det som läsare svårt att inte förr eller senare börja undra: Vad hände egentligen med författaren som *Homo narrans*? Hur skapar Kjus sin egen auktoritet?

Frågorna ter sig dessutom som befogade. Som ofta är fallet med kvalitativa studier tilldelas några särskilt tydliga exempel större betydelse för framställningen än andra. Vad betyder detta urval för textens förmåga att övertyga läsaren om sin egen rimlighet? Även om Kjus säger sig ha redigerat bort talspråkliga vändningar i citaten från förhandlingarna (eftersom dessa lätt skapar ett ofördelaktigt intryck av den talande) finns det en person vars repliker

återkommande präglas av ett sådant vardagligt tal. Det rör sig om en kvinnlig polis som figurerar i ett av de ärenden som får mest utrymme i avhandlingen och där Kjus dessutom ställer sig skeptisk till de lämnade uppgifterna (om ett basketag med en person tilltalad för våld mot tjänsteman). Förhållandet reser en del frågor kring hur vi som forskare och författare hanterar andras ord. Vad innebär Kjus citatteknik för den citerade personens trovärdighet? Och vad betyder detta i sin tur för den tolkning som utgör författarens undertext till ärendet, dvs att vittnet/polisen faktiskt inte talar riktigt sant inför rätten.

Men att frågan om vem som har rättens öra blir en väsentlig del av analysen har också att göra med att *Sakens fakta* är genomsyrad av ett starkt patos. Kjus skriver med den uttalade ambitionen att skapa ett mer genomtänkt språk för att underlätta genomlysningen av berättandets roll i den rättsliga verksamheten. Uppenbarligen gör han det med baktanken att härigenom också få jurister och domare att förhålla sig mer kritiskt till sina egna vanor och ovanor. Vad det gäller är att få dessa att reflektera mer kring hur de använder sig av berättelser och berättande i sin yrkespraktik. Det är en hållning som det är lätt att känna sympati inför. Följden blir dock ett stadigt växande engagemang för frågor om *rättssäkerhet* och *bevisvärdering* i de konkreta ärenden som avhandlingen kommenterar. Detta är inte enbart av godo. Precis som Kjus konstaterar kan man som läsare ibland få en känsla av att rättssäkerheten blir ett tema som hotar att ta över och driva iväg med hela projektet.

Även av det skälet hade det varit på sin plats med en mer omfattande diskussion om betydelsen av urval och exempel. En stor del av de ärenden som Kjus har valt ut för sin undersökning handlar om påstådda

våldsbrott och flera av dessa gäller mer specifikt våld mot tjänsteman. I sin analys belyser Kjus skickligt hur rättens aktörer använder sig av olika tekniker för att gynna sin egen framställning, för att göra den egna verklighetsbeskrivningen både trolig och trovärdig. Efter att ha läst boken håller man gärna med honom: det är genom uppriktandet av tydliga *kronologier*, användandet av *helhetlig värdering*, *driften mot slutning* och *skiften i trovärdighet* osv som den rättsliga sanningen kan stadfästas och göras legitim.

Men, om vi för ett ögonblick stoppar och backar bandet, vad betyder urvalet av ärenden för vilka frågor det är som hamnar i förgrunden? Hade rättssäkerheten blivit ett lika starkt tema med en annan exempel-samling? Är den tilltalades svaga ställning alltid samma problem, oberoende av brottets art? Kan man inte tänka sig att den tilltalades utsatthet i detta avseende tvärtom skiftar med typen av åtal? För den som haft anledning att närma sig de urvalsprocesser som föregår ett eventuellt åtal om våldtäktsbrott dyker det hur som helst upp vissa frågetecken. Från en sådan infallsvinkel är det knappast givet att det är den misstänkte som i första hand missgynnas av rättsapparatusens koppling till berättande och schabloniserade persongallerier. Att ställa dessa frågor är inte att förringa betydelsen av Kjus' resonemang och slutsatser. Snarare gör de sig påkallade för att det hade varit intressant att få ta del av Kjus egna reflektioner.

Avslutningsvis är detta en avhandling som förhoppningsvis får stor spridning såväl inom som utom akademien. Eftertryckligt visar Kjus att han inte bara är en föredömligt skarpsinnig forskare utan även en utmärkt berättare med material, teori och begreppsapparat i ett fast grepp från första till sista sidan. Som väl framkommit

av denna recension står man efter läsningen av *Sakens fakta* också med ett antal tänkvärda frågor att fundera vidare kring. Det är ett gott betyg åt en avhandling som lyckats med konststycket att vara både teoretiskt driven och empiriskt förankrad samt, glädjande nog dessutom, synnerligen väl-skriven.

Line Esborg 2008. *Det norske nei til EU: En studie av motstand som kulturell praksis*. Acta Humaniora nr. 341. Dr.art-avhandling. Oslo, Unipub. 297 s. Illustrert.

Anmeldt av Barbro Blehr, Stockholms universitet.

Line Esborgs avhandling i kulturhistorie, *Det norske nei til EU*, er en studie av motstanden mot norsk EU-medlemskap slik den ble artikulert og praktisert av den største motstandsorganisasjonen i landet, Nei til EU (NTEU). Forfatterens ambisjon er å vise hva motstanden dreiet seg om for aktivistene selv – hvordan de oppfattet saken, hva de mente sto på spill, hvordan de forsto sitt eget neistandpunkt – og hvordan motstanden ble praktisert. Dette fokus på meningssammenhenger, aktørsforståelser og hverdagslig praksis står i klar kontrast til den tidligere forskningen om EU-saken i Norge, som er blitt bedrevet hovedsakelig av statsvitere, sosiologer og medievitere. Esborg gjør effektivt og ryddig rede for denne forskningen og viser klart hvordan arbeidet hennes supplerer den med tidligere uprøvde spørsmål og fokuseringer.

De teoretiske perspektivene som ligger til grunn for prosjektet, stammer fra hovedsakelig fire felter. Det første er studier av nasjonalisme og nasjonal identitet. Her peker forfatteren på den relative mangelen på empiriske studier av vedlikehold av etablerte nasjonale prosjekter, og identifiserer sitt eget arbeid som et bidrag til denne forskningsgrenen. Det andre feltet er forskning om kollektiv erindring og dens implikasjoner for kollektive identitetsdannelser. Det tredje teoretiske temaet kretser rundt begrepet folkekultur, og særlig rundt folkekulturens evne til å fungere som motstand. Dette resonnementet er etter mitt syn litt vanskelig å følge. I løpet av disputasen ble